

TJAŠA RANT¹

Balet in ruske umetnice v Ljubljani po letu 1920

Izvleček: V prispevku so predstavljene izbrane ruske umetnice na področju baleta, ki so od leta 1920 do 1925 ustvarjale v ljubljanskem gledališču. Obravnavane so ruske baletne plesalke, koreografinje in pedagoginje, ki so s svojim delom na slovenska tla položile znana 200-letne ruske baletne tradicije. Pri sami predstavitvi baletnih ustvarjalk, avtorica pokaže na izjemen pomen ruskih umetnic, s katerim so utrdile majave začetke slovenskega baleta in v večji meri vplivale na poznejši razvoj baletne ustvarjalnosti v Sloveniji.

Ključne besede: Jelena Poljakova, Marija Tuljakova, Alisa Nikitina, Vera Kalčenko, ruski emigranti, ruske umetnice, ruski balet, ruske baletne plesalke

UDK: 792.82(497.4Ljubljana):314.151.1(47)“1920”

Ballet and Russian Women Artists in Ljubljana after 1920

Abstract: The article presents selected Russian women artists in the field of ballet, who worked in Ljubljana's theatre from 1920 to 1925. They include Russian ballet dancers, choreographers, and teachers, whose work planted the skills of the 200-year-old Russian ballet tradition in the Slovenian soil. In addition to outlining their contributions, the article highlights the role of Russian artists in consolidating the unstable beginnings of Slovenian ballet and influencing the subsequent ballet development in Slovenia.

¹ Tjaša Rant, profesorica ruščine, hrvaščine, srbsčine in makedonščine. E-naslov: tjasarant@gmail.com.

Keywords: Yelena Polyakova, Maria Tulyakova, Alisa Nikitina, Vera Kalchenko, Russian emigrants, Russian artists, Russian ballet, Russian ballet dancers

Preseljevanje Rusov se je začelo že po koncu prve svetovne vojne in doseglo svoj vrhunec konec leta 1920.² Leta 1917 in 1918 so se v Kraljevino SHS najprej preselili bogatejši posamezniki in družine, ki so se pozneje preselili v druge evropske države. Z zlomom ruske vojske in evakuacijo Krima, pa je število ruskih beguncev doseglo svoj maksimum.

Z emigracijo in s prihodom iz vrst ruskih gledaliških ljudi je pridobila, ne samo Ljubljana, pač pa celotna Jugoslavija. Ene umetnike bolj, druge manj, je Ljubljana privlačila v tolikšni meri, da so ostali. Drugim je slovenska prestolnica predstavljala začasni postanek, od koder so potem šli naprej v Zagreb, Beograd, Skopje ali druga evropska mesta, kot so Berlin, Pariz in Praga, ki so takrat veljala za centre javnega in kulturnega življenja ruskih priseljencev.

Poleg ruske literature so svetovnega pomena tudi druge veje ruske umetnosti: likovna umetnost, gledališče, glasba, arhitektura in, malo pozneje, še filmska produkcija. Največ ruskih ustvarjalcev in umetnikov v Sloveniji je bilo na področju opere in baleta. Nekoliko manj jih je bilo v dramskem gledališču, saj je bilo prav v dramskem gledališču obvladovanje jezika na prvem mestu. Bolj kot samo znanje tujega jezika pri baletu ali operi, je bilo bistveno obvladovanje umetniškega področja, na katerem so umetniki delovali.

² Jovanović, 2006, 139.

Leto 1918 zaznamuje rojstvo poklicnega slovenskega baletnega ansambla v Ljubljani, takrat je slovensko gledališče znova odprlo svoja vrata. Medtem ko se je v Mariboru balet dvignil šele po drugi svetovni vojni, ko so obnovili slovensko gledališče.³

Jelena Dimitrijeva Poljakova (1884–1972)

Poljakova je bila baletna umetnica, ki je povsod, kjer je bila, pustila viden pečat za razvoj baleta. Rojena v Ribinsku, v Rusiji, je leta 1902 diplomirala na baletnem oddelku Peterburške gledališke šole. Takoj je bila sprejeta v baletni zbor Mariinskega gledališča in se kmalu povzpela do mesta prve solistke. Leta 1908 so jo skupaj z manjšo skupino drugih plesalcev izbrali za prvo mednarodno gostovanje priznane ruske baletne plesalke Ane Pavlove v Helsinkih, Stockholmu, Köbenhavnu in Pragi. Po tem je leta 1910 postala prva solistka pri skupini Ballets Russes v Parizu pod vodstvom svetovno znanega Sergeja Djagileva, od koder je izšlo mnogo znanih plesalcev in koreografov. Do leta 1918 je ostala v Peterburgu in plesala v številnih baletih. Potem se je poročila s sekretarjem predsednika skupščine (Dume) Vladimirjem Sadikovim in dobila sta hčerko. V Rusiji so se začela nemirna leta. Leta 1920 jim je Rdeči križ pomagal, da so dobili potne liste in z ladjo šli čez Črno morje, se ustavili v Skopju, nato pa v Ljubljani, kjer so preživeli svoja prva emigrantska leta.⁴

Izjemna nadarjenost in pridobljeno znanje je Poljakovi, pri nas in drugod, prineslo nastope v prvih vrstah. V Ljubljani so jo takoj nastavili v opernem gledališču kot baletno mojstrico in prvo plesalko. Sadikovi so skupaj z učenko Poljakove, Aliso Nikitino, živeli v stanovanju na Rimski cesti. Poljakova je plesala in koreografirala balete, mož pa je, sicer odvetnik po stroki, šival plesne copate za

³ Neubauer, 2008, 6; Neubauer, 1997, 41.

⁴ Dokumenti, 111.

balet po vzorcu ženinih iz Peterburga.⁵ Sadikov je v Ljubljani sodeloval tudi kot scenograf in kostumograf.⁶

Leta od 1919 do 1922 štejemo za obdobje prvega vzpona ljubljanskega baleta. Prvo delo, kjer je Poljakova plesala in ga tudi koreografirala, je bil balet *Gozdne vile* ali *Les Sylphide*, ki je bil na sporedu 29. maja 1920. Oceno njenega prvega dela in nastopa je zapisal Marij Kogoj v *Domu in svet*: "Kolikor sem videl, je bila njena režija zelo umna, grupacija slikovita in učinkovita, njen ples prožen in lahak. Iz njenega nastopa bi sklepal, da ima ritmično gimnastiko v glavi in v kretnjah."⁷

V Ljubljani je prvič predstavila balet Rimskega-Korsakova *Šeherezada*. Pravljični balet po pripovedkah iz *Tisoč in ene noči* so premierno uprizorili 9. junija 1921. V sezoni 1920/21 je bil baletni ansambel zelo številen. Imel je 24 članov, med temi so že dve tretjini zasedale slovenske plesalke in plesalci.⁸ Stanje baleta je v tej sezoni prihajalo na zeleno vejo, saj izvemo, da uprava za *Šeherezado* "ni štedila z denarjem za kostume in scenerijo, ki je bila res razkošna. Vse je bilo novo. Naše balerine, posebno Poljakova in Nikitina, so imele priliko, da so se izkazale."⁹

Med najodmevnejše po plesu in režiji, spada balet *Plesna legenda*, kjer je Poljakova plesala glavno vlogo Muze. To je bil prvi balet na poklicnem baletnem odru na glasbo slovenskega skladatelja Rista Savina.¹⁰ O uspešnosti baletne predstave so v časopisu *Jugoslavija* zapisali, da je "občinstvo delo sprejelo pohvalno ter sta se

⁵ Gresserov-Golovin, 1985, 24.

⁶ Razgovor z dr. Henrikom Neubauerjem.

⁷ DS, 1920, št. 7-8, 202.

⁸ Neubauer, 1997, 64 - 65.

⁹ J, Prosveta, 7.

¹⁰ Neubauer, 1998, 8.

morala skladatelj in glavna plesalka ga. Poljakova opetovano zahvaliti za živahne ovacije.”¹¹

Bolj kot nastopi pa je Poljakovo zanimal pedagoški poklic. V sezoni 1920/21 je Poljakova, “članica Narodnega gledališča v Ljubljani in profesorica Jugoslovanskega konservatorija”¹² odprla zasebno šolo za balet in moderno plesno umetnost. V njej je poučevala klasične, karakterne in moderne plese, plastiko in lepo vedenje ter mimiko. Za svojo šolo je pripravila dva razreda učencev. V prvi razred je sprejemala otroke od 8. do 14. leta starosti, v drugi razred pa od 15. leta naprej.¹³ Šole pri Poljakovi se spominja znamenita baletna plesalka Lidija Wisiak, kjer jih je Poljakova učila stilnih plesov in splošnega obnašanja v družbi. In doda: “Škoda je res, da nas je tako hitro zapustila, veliko bi bila lahko še marsikomu posredovala. Posebej tistemu, ki se je želel posvetiti temu vzvišenemu poklicu, če je bil ta na taki stopnji in nivoju, kot se je pričenojal z nepozabno Jeleno Poljakovo.”¹⁴ Seveda pa dela kot plesalka, režiserka in koreografinja, ni opustila. Še več, skupaj z Nikitino sta v tej sezoni “omogočali hitrejši razvoj našega baleta”.¹⁵

Februarja 1922 so na upravi Narodnega gledališča Kraljevine SHS v Ljubljani sklenili, da “odpovedo angažma določenim umetnikom in ‘vsem Rusom razen Putjate’.”¹⁶ Čeprav je Poljakova maja 1922 po odhodu Vaclava Pohana začasno prevzela umetniško vodstvo baleta, je odpoved veljala tudi zanjo. Ni ji preostalo drugega, kot da je, zaradi nepremišljene odločitve tedanje gledališke uprave, zapustila Ljubljano. Odzvala se je povabilu za stalni angažma in

¹¹ JG, Gledališče in glasba, 3.

¹² GL, 1920/21, št. 15, 23.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Neubauer, 1998, 16.

¹⁵ GL, 1956/57, št. 2, 20.

¹⁶ Neubauer, 1997, 81.

odšla v Beograd, kjer je poleg tamkajšnjih, vzgojila tudi naše pomembne soliste: Slavka Eržena, Štefana Suhija, Borisa Pilata in Erno Mohar, ki so se učili pri njej.¹⁷

Poljakova je iz Beograda odšla 1943, najprej na Dunaj, kjer je še vedno poučevala in nato v Salzburg, kjer je Vladimir Sadikov umrl. Iz Salzburga do Kitzbühla, od tam v Innsbruck in leta 1949 v Čile, kjer je ostala.

V Čilu je poučevala najprej v svojem studiu, nato v Narodnem baletu Čile in pozneje v opernem Mestnem gledališču v Santiagu. Tako je delala še naslednjih 20 let, ko je odšla v pokoj. Vsekakor je Poljakova baletna plesalka, ki je svetu pustila poseben pečat. Po njej nosi ime Baletni arhiv mesta Santiago "Archivo Internacional de Ballet 'Elena Poliakova'". Tedanji župan Santiaga je Poljakovo nagradil z zlato medaljo mesta.

Julija 1972 je zbolela in po vrnitvi iz bolnišnice umrla na svojem domu. Pokopali so jo na ruskem pokopališču v Santiagu.¹⁸

Alisa Nikitina (1900–1978)

Rodila se je leta 1900 v bogati družini intelektualcev v Peterburgu. Od majhnega je živela za ples in petje. In čeprav se je petju posvetila pozneje v svoji karieri, je bil ples njena največja ljubezen. Pri komaj šestih letih je lahko stala na prstih, brez pomoči baletnih copat.¹⁹

Obiskovala je Carsko baletno šolo v Peterburgu pri učiteljici Olgi Preobraženski. Poleg Preobraženske so Nikitino učili tudi Poljakova, Leonid Leontiev in Nikolaj Legat. Po oktobrski revoluciji je zahvaljujoč možu Poljakove zapustila Rusijo. Takrat je zaradi špan-

¹⁷ Dokumenti, 112.

¹⁸ Kosik, 2007, 225.

¹⁹ Nikitina, 9 – 14.

ske gripe Nikitini umrl oče in ker tudi mame in brata ni bilo na vkrcanje na ladjo, je Nikitina odšla sama.²⁰

Sprva je z družino Sadikov živela v veliki vaški hiši v Kamniku, od koder sta se do središča Ljubljane s Poljakovo peljali z vlakom. Takoj po prihodu, ko so ju nastavili v opernem gledališču, se je družina preselila v stanovanje na Rimski cesti. Nikitina se v svojih spominih spominja predstave *Šeherezada* in baleta *Les Sylphides*, kjer je plesala solo. Po svojih plesih je doživljala takojšen odziv publike, namreč, veliko staršev je po predstavi prišlo k njej in jo je prosilo, ali bi lahko plesa učila njihove otroke.²¹

V Ljubljani je 1920 debitirala in pritegnila pozornost z nastopanjem v družbi Jelene Poljakove. Kjerkoli se je v predstavah ljubljanskega baleta pojavila Poljakova, je plesala tudi Nikitina. V prvem Gledališkem listu sezone 1920/21 pišejo o večjem številu opernega in baletnega zbora, kjer prvič omenijo Nikitino: "Baletno osebje šteje med svoje nove člane gospo Jeleno Poljakovo in gospodično Alico Nikitino, bivši članici petrogradskega državnega gledališča."²²

Prvi zapis o njenem plesu po prihodu v Ljubljano najdemo v januarški številki Gledališkega lista, kjer zapišejo:

"Soloplesalka našega baleta gospodična Alisa Nikitina je nastopila dne 9. t. m. v družbi bivšega soloplesalca petrogradske opere in sedanjega baletnega mojstra dunajske Državne opere gospoda Jurija Kjakšta pri plesnem večeru na Dunaju (Grosser Konzerthaus – Saal). Elegantna publika, ki je napolnila velikanško dvorano do zadnjega kotička, je odlikovala našo umetnico z navdušenimi dokazi priznanja. Po zadnji točki njenega z okusom izbranega in z znano gracijoznostjo zvršenega programa se plo-

²⁰ Prav tam, 11. Mama in brat sta prišla 18 mesecev za Nikitino.

²¹ Nikitina, 25–26.

²² GL, 1920/21, št. 1, 14.

skanje ni hotelo poleči, tako, da jo je gospodična Nikitina morala ponoviti. – Gospodična Nikitina nastopi na našem odru v drugi polovici tega meseca v Massenetovi operi 'Thaïs'.”²³

Dobivala je mesečno plačo, ki je zadostila njenim vsakdanjim potrebam. Kot dodatek pa je takratna jugoslovanska vlada oskrbovala emigrante še z mesečno subvencijo. Sezona je bila uspešna, predvsem njen nastop v baletu *Labodje jezero*, za katerega je na novo postavil koreografijo takratni baletni mojster Čeh Vaclav Pohan.²⁴

Nikitina je v Ljubljani, tako kot Poljakova, ostala dve sezoni. V tem času je nastopila v veseloigri Eugeneja Scribeja *Kozarec vode*, v pantomimi Schnitzlerja Pieretin Pajčolan²⁵, v operi *Thaïs* in drugih, za katere je plese priredila Poljakova.²⁶ Kot plesalka je “A. M. Nikitina”²⁷ sodelovala v baletu *Les Sylphides* (z naslovom *Gozdne vile*), ki ga je Poljakova uredila in koreografirala po glasbi Chopina. Zelo uspešen in obiskan je bil t. i. Ruski umetniški večer aprila 1921 v Ljubljani. “Program petkovega umetniškega ruskega večera je bil zelo pester in lep. Obe balerini Poljakova in Nikitina sta podali lepe dokaze svoje plesalske umetnosti. Želi sta mnogo pohvale, na odru je bilo cele kupe rož in šopkov in par točk se je moralo ponoviti. /... /Gdčna. Nikitina je v svojih liričnih točkah eterična in lahna, da se v nji zлива pesem in ples v sanjavo enoto.”²⁸

Čeprav je bilo o Nikitini v slovenskih časopisih malo napisanega, pa v *Jutru*, v članku Rada Kregarja Slovenski balet, najdemo zelo zanimivo primerjavo Nikitine in Poljakove:

²³ GL, 1920/21, št. 18, 12.

²⁴ Nikitina, 26.

²⁵ GL, 1920/21, št. 36, 6.

²⁶ GL, 1920/21, št. 30, 6.

²⁷ S, Narodno gledišče, 4.

²⁸ J, Prosveta, 2.

“Poljakova je bila resnično izmed prvih plesalk Carskega teatra v Petrogradu, iz katerega jo je pregnala revolucija. Žal, da je ostala v Ljubljani le kratek čas. Toda tudi ta kratek čas je zado-
stoval, da je usmeril naš balet v pravo smer, v kateri se je razvijal od okostenelih francoskih form osvobojeni ruski balet. Znala je članice baletnega zbora navdušiti ter je vtisnila vsem plesnim večerom res umetniški pečat.

Baletni večeri s “*Šeherezado*” in “*Gozdnimi vilami*” so dosegli stopnjo umetniške višine, katere žal pozneje naš balet ni več prestopil. Prepričan sem, da bi se pod večšim vodstvom gdčne. Nikitinove razvil naš balet do stopnje, katero zavzemajo baletni zbori v Zagrebu in Beogradu. Najbolj nadarjena učenka, res ro-
jena umetnica plesalka, z vsemi pogoji, je bila nežna gospodi-
čna Nikitinova. Šla je v svoji umetnosti korak dalje od Poljakove. Poljakova je bila zastopnica ruskega klasičnega ba-
leta in ni mogla dati svojim kreacijam povsem svobodnega raz-
maha. Nikitinova je bila bolj moderna in je dala svojim plesom življenje, pestrost in svobodo, slednjo temelječo na dovršeni tehniki, izvirajočo iz ustvarjajoče umetniške sile. Njen nastop je bil vedno svež, siguren ter vseskozi decenten. Nepozaben je njen “Labudji ples”.²⁹

Ljubljana je kmalu spoznala, da je izgubila že veliko dobrih umet-
nikov, ki so dvignili kulturo na višjo raven. Tako tudi Kregar v članku nadaljuje o odhodu velikih plesalcev v tujino, ko za ruski umetnici napiše: “Ga. Poljakova je odšla v Beograd, kjer je bila an-
gažovana kot prva plesalka, sedaj pa poučuje v dramatični šoli. Tudi Nikitinova je odšla v Berlin ter plesala nekaj časa na ruskem roman-
tičnem teatru, a kmalu postala znana in priljubljena umetnica.

²⁹ J, Slovenski balet, 11.

Danes je soloplesalka znane baletne družbe Draghilev ter ljubljenska londonske in pariške publike.”³⁰

V Berlin, kamor je prišla učiti Olga Preobraženska, znamenita baletna plesalka, je Nikitina odšla leta 1921. Nastopala je z velikimi imeni v Berlinu, Bruslju, Parizu, Londonu. Leta 1933 je nastopala v baletnih predstavah Sergeja Lifarja, enega najboljših francoskih (po rodu Ukrajinec) baletnih plesalcev in koreografov, ki je znan kot najboljši moški baletni plesalec 20. stoletja. Nastopala je tudi s skupino De Basila Ruski balet Monte Carla. Po upokojitvi, leta 1937, je v Italiji nadaljevala kariero s petjem, nato pa 11 let pozneje odprla svojo baletno šolo v Parizu. Umrla je leta 1978 v Monte Carlu.

V tako kratkem času, kolikor sta v Ljubljani nastopali, tako Poljakova kot tudi Nikitina, sta pustili za seboj vidno sled. Zato je toliko večja škoda ob predpostavki, koliko znanja bi še lahko prenesli na ostale baletne umetnike, če bi ostali. “Nikitina, ki so jo Ljubljancje jedva opazili in jo v brezbržnosti pustili oditi, je danes v največjih kulturnih centrih senzacija. Njene slike prinašajo v celih serijah najuglednejši nemški, angleški in francoski tedniki.”³¹

Vera Aleksejevna Kalčenko³² (1903–1924) se je skupaj z mamo in s Petrom Gresserovom-Golovinom³³ odpravila na dolgo pot do Ljubljane, ko jim je Golovin uredil prepustnico za na ladjo.³⁴

³⁰ Prav tam. Pravilno je Diaghilev. op. a.

³¹ J, Ruski umetniki v Ljubljani, 10.

³² Tudi Kalčenko se ponekod pojavlja. Op.a.

³³ Peter Gresserov Golovin je baletni plesalec, koreograf, režiser, inženir, ki je kot ruski emigrant prišel v Ljubljano leta 1922 in vodil baletni ansambel najprej v Ljubljani do leta 1946, nato še v Mariboru do leta 1951, ko se je z družino preselil v Kanado. Glej: Obrazi slovenskega baleta, Neubauer, 21 – 22.

³⁴ Rokopisna zbirka NUK, zapuščina Peter Gresserov Golovin, inventarna številka 15/1983/10, 147–151.

Potovali so skoraj dva meseca, od Konstantinopla do Boke Kotorske, kjer so preživeli naslednjih 14 mesecev, preden so se za stalno preselili v Slovenijo. Emigranti so se med seboj izjemno dobro obveščali. V pismih so drug drugega spraševali o pogojih bivanja v državi, ki je emigrante sprejemala. Sprva so Kalčenkovi hoteli v Beograd, na kar so se po priporočilu prijatelja odločili za Ljubljano, saj je bil Beograd že prepoln ruskih emigrantov. Slišali so, da je v Ljubljani dobro poskrbljeno tudi za študente, saj jim dajejo štipendijo ter da živijo v gradu na nekem hribu.³⁵

Kalčenkova je že v Rusiji obiskovala šolo klasičnega baleta, v Ljubljani pa je najprej nastopila na prireditvi t. i. Tatjaninega večera, ki so ga pripravili ruski študentje. Takratni direktor opere Rukavina ji je takoj ponudil angažma in še dodal: "V našem baletu so vse plesalke začetnice, skoraj še učenke, vas sem pa videl v vašem kitajskem plesu v zapletenih gibih na prstih. In kolikor jaz poznam balet, boste vi najboljši med njimi."³⁶ Kalčenkova je bila uradno nastavljena 1. decembra 1922,³⁷ kar je zelo pomagalo pri preživljanju njeni materi in njej.

Bili sta nastanjeni na Ljubljanskem gradu, dokler mama Sofja Andrejevna ni več zmogla hoje navzgor zaradi slabega srca. Premestili so ju v barake na Resljevi. "Oprema je bila enaka kot na gradu: v sobi dve postelji, miza, dva stola in predalčnik, v kuhinji pa štedilnik, večja miza, stoli in za mizo ob zidu še ena postelja."³⁸ Sofja Andrejevna je delala v študentski kuhinji, Vera pa je plesala pri ljubljanskem baletu in se vpisala na študij francoskega jezika na Filozofsko fakulteto.³⁹

³⁵ Prav tam, 1-75.

³⁶ Prav tam, 26.

³⁷ Neubauer, 1997, 101 in 82.

³⁸ Gresserov-Golovin, 1985, 31.

³⁹ ZAMU, Univerzitetna matrika zim. sem. 1919/20 - 1924/25, I 1-405.

O nastopanju Kalčenkove iz slovenskih časnikov najdemo le objavo, da je nastopila na proslavi ob stoletnici rojstva slavnega skladatelja Bedřicha Smetane. Gledališka uprava je uprizorila dve predstavi, in sicer operi *Poljub* ter *Prodano nevesto*, ki je bila 1. marca 1924. Poleg drugih članov baletnega zbora iz *Jutra* izvemo, da “v tretjem dejanju pri prizoru komedijantov” pleše tudi Vera Kalčenko.⁴⁰

Bolj odmevno svojega talenta, da bi o njej več poročali, ni mogla pokazati, saj je kmalu po nastopu v *Prodani nevesti* prišla domov z bolečino v trebuhu. “Ugotovili so hitro jetiko, postajala je vse bolj bleda in suha in po nekaj mesecih je oddala svojo svetlo dušo bogu.”⁴¹ 11. aprila 1924 je tragično umrla v deželni bolnici, stara komaj 21 let.⁴² Golovin se v svoji knjigi spominja: “Kako je šla pogrebna procesija do opernega gledališča, kako je pel operni zbor in igrala godba in kako so jo spustili v grob, a v mojih prsih je ležal kamen.”⁴³

Marija Aleksandrovna Tuljakova, žal, pri nas premalo časa delujoča plesalka in pedagoginja, ki jo je k nam zavel ruski veter. V prvem desetletju ljubljanskega baleta je bilo značilno pogosto menjavanje baletnih mojstrov. Tako je ljubljanski balet nekaj časa vodila tudi Rusinja Marija Tuljakova.⁴⁴

Leta 1925 jo je iz Osijeka v Ljubljano povabil takratni ravnatelj Opere Mirko Polič. “Baletko iz šole ruskega klasičnega baleta”⁴⁵ je uprava takoj angažirala kot soloplesalko in učiteljico baletnega zbora. Svoje delo je jemala zelo resno in že v novembru in decembru

⁴⁰ SN, Prosveta, 2.

⁴¹ Gresserov-Golovin, 1985, 34.

⁴² J, Domače vesti, 4.

⁴³ Gresserov-Golovin, 1985, 35.

⁴⁴ Neubauer, 1998, 7.

⁴⁵ J, Slovenski balet III., 12.

pripravila pet krajših baletov in v času sezone še nekaj koreografij v operah in operetah: v Verdijevi operi *Aida*, Mozartovi operi *Figaroova svadba*, opereti Kalmana *Grofica Marica*, kjer je tudi sama plesala.⁴⁶ Za *Aido* so v časopisu Jutro napisali: "Balet pod vodstvom gđč. Tuljakove je prinesel nekaj novih plesov ter se vobče držal prav dostojno."⁴⁷ Ko so *Aido* naslednje leto ponovili, so v Slovenskem narodu zapisali: "Efektne balete je izvajala prima balerina Tuljakova z velikim elanom in tehnično sigurnostjo."⁴⁸

Morda bolj kot plesi, so bile pomembne njene koreografije baletov. Novembra 1925 je zase in Golovina pripravila baletno sliko v enem dejanju *Svatovac*. Tuljakova je igrala vlogo neveste, Golovin pa ženina. Istega večera je pripravila še predstavo pantomimične burleske *Faunova noč*.⁴⁹ 1. decembra 1925 so v ljubljanskem gledališču pripravili proslavo "ujedinjenja" opernega gledališča, za katero je Tuljakova naštudirala balet v treh slikah *Licitarsko srce*.⁵⁰ Tej predstavi, ki so ji pozneje dali slovenski naslov *Srce iz lecta*, so za božične praznike decembra priključili še baletno pantomimo C. M. Webra *Poziv na ples* in baletno karakterno sliko Rimskega-Korsakova *Capriccio espagnol* ter vse združili v Večer pantomimičnih baletov.⁵¹ Pri pantomimah je plesala Tuljakova skupaj z Golovinom in baletnim zborom. Golovin je bil redni partner Tuljakove, "saj sta oba izhajala iz ruske šole klasičnega baleta in se zato gotovo dobro ujemala. Tuljakova je plesala vse prve vloge", kar Neubauer razlaga z dejstvom, da slovenske plesalke takrat temu še niso bile kos.⁵²

⁴⁶ Neubauer, 1997, 107–108.

⁴⁷ J, Kulturni pregled, 3.

⁴⁸ SN, Naša opera v Splitu, 2.

⁴⁹ Neubauer, 1997, 107.

⁵⁰ SN, Prosveta, 3.

⁵¹ GL, 1924/25, št. 8, 11.

⁵² Neubauer, 1997, 109.

Kot pri plesu in koreografijah, je svoje uspehe Tuljakova dosegala tudi v pedagoškem poklicu. Plesno društvo Atena je odpiralo plesno šolo in vabilo deklice in dečke, naj se s plesnim tečajem "priuči mladina stopnjevanje bontonu, plesu, oziroma ritmičnim plesnim vajam. Plesno šolo vodi gospa Tuljakova, prva moč letošnjega opernega baleta."⁵³ Fran Govekar v članku Baletni večer v ljubljanski Operi v *Jutru* zapiše, da zaradi nenehnega menjavanja vodstva baleta, napredek ni bil mogoč. Sčasoma pa je "nova prva plesalka in obenem učiteljica našega zelo skromnega baleta, gdč. Tuljakova polagoma vendarle dosega uspehe./.../ Gdč. Tuljakova je sama dobra plesalka, je očitvidno spretna in vztrajna v poučevanju in kaže tudi kot režiserka dosti okusa."⁵⁴ Rado Kregar je o prvih plesih Tuljakove v sezoni zapisal, da je "vestna in marljiva učiteljica. Iz plesov, ki jih pleše sama sklepam, da obvlada kot plesalka tehniko baleta. Je temperamentna ter se v nekaterih plesih individualno izraža."⁵⁵

Za Tuljakovo je veljalo, da je v baletni skupini, ki jo je poučevala, uvajala strogo disciplino. V času njenega poučevanja se je povečalo število ur, namenjenim učenju baletnih osnov, kakor tudi potreba po baletnih umetnikih.⁵⁶ O njenem pomenu za ljubljanski balet so v *Jutru* zapisali: "Kot prvo plesalko in učiteljico našega skromnega baleta imamo v Ljubljani tudi Tuljakovo, mlado plesno umetnico resnih umetniških ambicij, vzorne vestnosti in velike pedagoške sposobnosti. Pod njenim vodstvom se naš balet vidno izpopolnjuje."⁵⁷

V *Slovenskem narodu* v članku Slabo znamenje za umetniški okus Ljubljančanov pišejo o uspešnosti baletnega večera, ko so uprizorili *Licitarско srce* in dva manjša baleta. S stališča baletne

⁵³ J, Iz Ljubljane, 4.

⁵⁴ J, Baletni večer v ljubljanski operi, 3.

⁵⁵ J, Slovenski balet III, 12.

⁵⁶ Kosik, 2010, 308.

⁵⁷ J, Ruski umetniki v Ljubljani, 10.

umetnosti in estetskega vidika je bila predstava posrečena. Avtor ne pozabi omeniti pomembnega vložka dela Poljakove in Nikitine, kakor tudi ne Tuljakove za ljubljanski balet. "Dostojno nadaljuje tradicijo, ki jo je ljubljanska opera prekinila pred leti s sijajnimi vprizoritvami Šeherezade Rimski Korsakova in Labudjega jezera Čajkovskega. Kar je tedaj storila gdč. Nikitinova skupaj z go. Poljakovo, je sedaj vsaj stilistično in posnemalno nadkrilila gdč. Tuljakova, nova primabalerina in učiteljica ljubljanskega baletnega kora./.../ Gdč. Tuljakovi čestitamo, da je znala razmeroma ugoden material izvežbati skoro brezhibno in z domačimi silami vprizoriti težko skladbo. Z veseljem ugotavljamo, da baletni zbor napreduje in da kaže zlasti podmladek prav dopadljivo znanje."⁵⁸

Tuljakova je vodila baletni ansambel od 1925 pa vse do julija 1927, nato pa "nepričakovano pustila delo v Ljubljani in odšla v Beograd",⁵⁹ je v svojih spominih zapisal Peter Gresserov Golovin. Dodal je še, da je baletna solistka, koreografinja in učiteljica baleta "dala baletu več kot kdorkoli drug in da je pustila v baletni mladini trdne osnove klasične tehnike."⁶⁰ Baletne predstave, ki jih je koreografirala, *Svatovca* Zajca in Baranovića, *Favnova noč* Sygietynskega, *Srce iz lecta* Baranovića, *Poziv na ples* Webra in *Capriccio espagnol* Rimskega-Korsakova, so samo nekatere, v katerih je sama tudi nastopala. Kot koreografinja je sodelovala tudi pri operah, in sicer Halevyjevi *Židinki*, Smetanovi *Prodani nevesti* in Granichstaedtenovi opereti *Orlov* ter Strausovi *Terezini* in drugih.⁶¹ Ob odhodu je uprava v potrdilu za Tuljakovo napisala: "Ves ta čas ste posvetili vse svoje sposobnosti razvoju našega baleta, dosegli z njega

⁵⁸ SN, Slabo znamenje za umetniški okus Ljubljančanov, 3.

⁵⁹ Gresserov-Golovin, 1985, 38.

⁶⁰ Prav tam, 38.

⁶¹ Repertoar, 216, 218, 219.

skromno sestavo razmeroma jako lepe uspehe. Vaše službovanje je bilo v vsakem pogledu neoporečno.”⁶²

Ruski emigranti so po oktobrski revoluciji v različna evropska mesta prinesli nove vidike in nova pojmovanja umetnosti. Prav oni so bili v drugi domovini večinoma vodilni baletni plesalci in koreografi, prav tako vodilni operni pevci in režiserji. Tako drugod, kot tudi v slovenskem okolju, so razširjali svoje estetske vzore in vplivali na programske smernice baletnega gledališča.

Jelena Poljakova je prva postavila odlične temelje šole ruskega baleta pri nas, ki jo je za njo nadaljevala Marija Tuljakova. Obe pedagoginji in mladi baletni plesalki Vera Kalčenko ter Alisa Nikitina so bile v Ljubljani malo časa, pa vendar dovolj, da je mlad baletni ansambel znova začel delovati. Zahvaljujoč ruskim baletnim umetnicam se je na slovenskih tleh začela razvijati baletna umetnost, ki jo je nato od leta 1928 do 1946 uspešno vodil moški predstavnik, prav tako ruski emigrant, Peter Gresserov-Golovin.

Bibliografija

Dokumenti slovenskega gledališkega in filmskega muzeja, letn. XIX, št. 40–41, 1983, Ljubljana.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1920/21, št. 1.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1920/21, št. 15.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1920/21, št. 18.

⁶² Neubauer, 1997, 114–115.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1920/21, št. 30.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1920/21, št. 36.

Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, sezona 1924/25, št. 8.

Gledališki list Opere SNG v Ljubljani, sezona 1955/56, št. 2.

GRESSEROV-GOLOVIN, P. (1985): *Moja ljuba Slovenija*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.

JOVANOVIĆ, M. (2006): *Ruska emigracija na Balkanu: 1920–1940*. Beograd: Čigoja štampa.

KOSIK, V. I. (2010): “Летит, как пух от уст Эола”, v: *Русские краски на балканской палитре. Художественное творчество русских на Балканах (конец XIX – начало XXI века)*. Москва, Институт славяноведения РАН.

KOSIK, V. I. (2007): “Русский балет”, v: *Что мне до вас, мостовые Белграда? Очерки о русской эмиграции в Белграде. 1920–1950-е годы*. Москва, Институт славяноведения РАН.

NEUBAUER, H. (2008): *Obrazi slovenskega baleta: biografski leksikon*, Slovensko komorno glasbeno gledališče, Ljubljana.

NEUBAUER, H. (1997): *Razvoj baletne umetnosti I*, Ljubljana: Društvo baletnih umetnikov Slovenije: Forma 7.

NEUBAUER, H., POTOČNIK, V. (1998): *Proslava ob 50. obletnici ustanovitve baletne šole v Ljubljani*: SNG Opera in balet.

NIKITINA, A. (1959): *Nikitina, By herself*, London: A. Wingate.

RANT, T. (2014): “Slovenska igralka ruskega rodu – Marija Nabločka”, *Monitor ISH*, XVII/1, 79–101.

Razgovor Henrik Neubauer, 16. december 2014, razgovor opravila Tjaša Rant, raziskovalna sodelavka ICK.

Repertoar slovenskih gledališč 1867 – 1967 (1967), Slovenski gledališki muzej v Ljubljani.

Rokopisna zbirka NUK, zapuščina Peter Gresserov Golovin, inventarna številka 15/1983.

ZAMU, Univerzitetna matrika zimski semester 1919/20 - 1924/25, I 1-405.

Dom in svet (DS) (1920): Glasba, letn. XXXIII, št. 7-8, str. 202.

Jugoslavija (JG) (1922): Gledališče in glasba, letn. 5, št. 36, 14. 2. 1922, str. 3.

Jutro (J) (1921): Prosveta, letnik II, št. 138, 12. 6. 1921, str. 7.

Jutro (J) (1921): Prosveta, letnik II, št. 90, 17. 4. 1921, str. 2.

Jutro (J) (1924): Domače vesti, letn. V, št. 90, 13. 4. 1924, str. 4.

Jutro (J) (1925): Iz Ljubljane, letn. VI, št. 233, 8. 10. 1925, str. 4.

Jutro (J) (1925): Baletni večer v ljubljanski operi, letn. VI, št. 301, 30. 12. 1925, str. 3.

Jutro (J) (1925): Kulturni pregled, letn. VI, št. 203, 2. 9. 1925, str. 3.

Jutro (J) (1926): Ruski umetniki v Ljubljani, letn. VII, št. 4, 6. 1. 1926, str. 10.

Jutro (J) (1926): Slovenski balet, letn. VII, št. 25, 31. 1. 1926, str. 11.

Jutro (J) (1926): Slovenski balet III., letn. VII, št. 34, 11. 2. 1926, str. 12.

Slovenec (S) (1920): Narodno gledališče, letn. XLVII, št. 120, 29. 5. 1920, str. 4.

Slovenski narod (SN) (1924): Prosveta, letn. LVII, št. 51, 1. 3. 1924, str. 2.

Slovenski narod (SN) (1925): Prosveta, letn. LVIII, št. 273, 29. 11. 1925, str. 3.

Slovenski narod (SN) (1926): Naša opera v Splitu, letn. LIX, št. 103, 8. 5. 1926, str. 2.